

d'una sèquia (1962).

Creuera tingué antigament la forma *croera* (que era el resultat fonètic normal en cas de *o* pretònica i amb caiguda de la *é* intervocàlica) [S. XIII, nom d'un joc, *AlcM*; de la creuera de l'espasa, en Muntaner; d'això, de l'arquitectural i de la cruïlla en docs. del S. XIV i princ. XV; i de l'espasa és encara *crobera* en un doc. del S. XV, reproduït en el *Libre de Coses Ars.* de PJComes; JoMartorell potser també usava aquesta forma però l'ed. princ. en el cap. 234 (=Riq., p. 688) porta *cruera*, i no he comprovat què porta en el cap. 35, on Ag. I, 104, va imprimir *creuera*]; cruïlla, quatre-camins' sentit a bastants pobles de l'Alt Vallès i algunes comarques veïnes dins el cat. central (1935); també civ. («encrucijada», PzCabrero) i en algunes parts del val. (Orba, 1963); 'forcat de les branques d'un arbre' val.: «el riu se desbordà i l'aigua anava per dalt de la *krewêra* de les garroferes» a Patraix, 1962; «cast. *empeine*» una dona alta de creuera a Monòver, *Canyissaes*, p. 124, també *crevillat*, ib., p. 60); 'bastiment encrueat de l'espantaocells': «una d'aquestes munyocques que guarneixen els pagesos omplint de palla unes calces i un gec, subjectant-les a una *creuera* de fusta, a l'objecte de salvar les panisses de les investides dels aucells», MVayreda (*La Puny.*, § 17, p. 207); 'espècie de parany': «agafar ocells amb *krowêras*», Oló (1935). *Creveta*, nom d'un estri per al foc o per cuinar o servir menjar, tort. (veg. *rostifaci*, *ROSTIR*) Vergés i Paulí (*Espurnes* v, 115).

El verb derivat tingué de primer la forma *croar*. No es tracta del ll. CRUCIARE que era 'torturar', i que si s'hagués perpetuat en romànic hauria donat necessàriament *croçar segons la fonètica històrica, sinó d'un nou derivat en -ARE format pel romànic primitiu sobre la pronúncia ja romànica *krože*, d'on *krožare*, únic que explica el fr. *croiser*, oc. *crozar*, cat. ant. *croar*; així, doncs, quan Sant Avit, gallo-romà, cap a l'any 500 emprava *cruciare* amb el sentit de «croiser»,¹ en realitat això ja no era més que una disfressa classicitzant del ll. vg. tardà CROŽARE.

Croar cat. ja S. XIII: en el sentit de 'marcar amb ferro roent una creu': «infamis són qui són condemnats per sentència en furt o en ladronici --- o en altre crim semblant a aquests, o serà açotat, o corregut per la Ciutat, o *croat*, o debilitat d'algú de sos membres per sentència», *CostTort.* (Ol., p. 77); convertit en NP: «Petri *Croati*, notarii publici de Orbech»; de la marca feta en un arbre: «les autzines e ls altres arbres que ara són *croades* o hom hi *croarà*, o senyarà», ross., 1306 (*RLR* VII, 51; també cit. en l'*InuLC*, amb alguna lleu var.); l'afrontació entre Morella i Cervera del M. passava «a una rocha de tosqua *croada*, que és ora del camí» segons un doc. de c. 1322 (*Libre dels Privilegis de St. Mateu*); *croar-se* 'senyar-se, fer-se el senyal de la creu' en Ausiàs (*NCL.* XIV, 2); això mateix grafiat *cruar* en JRoig: «dix que-s volia / d'ell confessar: / feta buydar / la gent de fora, / fingint que plora / dix-li tancàs / --- / dix ell: —Digau / e començaçau, / *cruant*, senyant, / ab plos pregant / Déu, que-ns ajud» (*Spill*, 5747).

Que aquest mot pugui figurar en Ausiàs March (cita de l'*Alcover-Moll*) em sembla tant més increïble que aquest mot no està documentat enlloc en tal forma fins al S. XIX, ni en els diccs. (Belv., 1803, com a antiq. per 'persignar', nota que li lleva Lab. 1839, remetent a *persignar*); *creuar* apareix escr. Renaix.: «per res necessitava del jurament que feya, posant-se 'ls polzes *creuats* devant la boca», MVayreda (*Puny.*, § 8, 136, 110); ús val. a Monòver, cito de *Canyissaes*, p. 107, a *XALAR*; l'acc. 'travessar' és popular especialment en val.: «el Carrer de Dalt *krêwa* tot lo poble», Sumacàrcer (1962), «la Rambla és el gran barranc que *krêwa* el poble», Crevillent (1963), coses que certament no sentiríem enlloc del Principat.

El nostre verb *croar-se* es va especialitzar des d'antic en el sentit d'«empendre o adherir-se a una croada, fer-se croat», ja en Desclot; *croada* ja en R. Lull: «lo papa --- dix, en presència de tuyt, que ell era vengut en aquella terra per tractar passatge contra los enemichs de la creu² --- l'apostoli donà perdó molt gran e manà *croada*, e dels béns de Santa Sgleya féu grans dons als dos reys ---», *Blanq.* (*NCL.* II, 160.23); també usa Desclot aquesta forma «prejcan la *crohada* contra la terra del rey d'Aragó», § 136 (IV, 112.9), encara que abans el ms. que Coll pren per base porta una forma d'aire més modern (potser no ben copiada de l'arquetipus): «lo cardenal --- vengut per prehicar la *creobada* contra la terra del rey d'Aragó» (101.18).

Hi ha d'altra banda *croat*, com a nom de certa moneda, del qual Alart recull ja un testimoni ross. l'any 1334 i altres cinc més entre aquest any i 1387; «per part de la ciutat anà a Perpinyà per presentar una provisió del senyor rey obtinguda sobre los *crohats* qui-s baten en la dita vila de Perpinyà», c. 1410-20 (*Ardits* I, 242), i un altre ex. barceloní del S. XV en el *DBal.*: s'explica, com indica *AlcM* per la creu que havia de dur marcada aquesta moneda, segons un doc. de 1415.³

Amb prefix *en-*: *encruar* es digué primerament *encroar*: «que-s gità, los brassos *encrohats* sobre-l pits», Desclot (mss. *SV*, *encruats* F, *crohats* JR), § 168 (*NCL.* V, 161.5), mentre que Muntaner porta «*encroà* ses mans e abraçà la santa creu». Avui amb *-eu-*: «*encrehuat* de brassos», Pons i Massavcu (*Colla del Carrer* II, 14).

La distinció sinònimica entre *creuar* 'travessar' i *encruar* 'posar en creu' ha existit sempre en potència, o amb caràcter parcial, però solament des de l'obra de Fabra ha quedat fixada en forma definitiva en la llengua literària; i hi ha usos dialectals i antics que no s'hi adapten bé: a pagesos del Maresme he sentit a dir *encruar* per 'travessar' («la Feixa dels Cigrons *encrua* els sots de l'Aram i de Canyamars», Horsa-vinyà, 1931); tanmateix també *encruar-se* i derivats són populars per a la idea d'«ajuntar-se', «confluir' i semblants: «l'*encruament* de les ducs rases» per 'l'aiguabarreig dels dos rierols' anoto a Llaneta de Solsonès (1964); *Les Encrua(d)es*, partida rústica a l'Horta de Gandia (Font d'En Carròs, 1962); *encruat*